

Kolonstvo pri nekaterih narodih starega veka.

Spisal dr. Vladimir Pappafava, odvetnik v Zadru.

(Konec.)

Ta zgodovinar pripoveduje o tem sledeče:

„Narod je zahteval razdelbo zemlje. Da pride v okom spletkarijam, da pomore narodu in si pridobi njegovo ljubezen, odredil je senat, da se mu razdeli jeden del zemelj, katere so bili Rimljani pred letom osvojili od Antijatov. Imenovali so se triumviri, kateri naj bi razdelitev izvršili. A senatova odredba večjemu delu naroda in siromašnih državljanov rimskih ni dopadala. Glasno so se pritožili, da jih senat goni iz domovine, da jih pošilja v daljne naselbine. Ostalo jih je torej prav malo, ki so se vpisali in naselbina je izpala maloštevilna. Takrat „ut justus expleretur numerus, latinis et Hernicis senatus consulto permissum est, ut, qui vellent, ei se coloniae socios adderent.“¹⁾

Ti socii niso mogli biti nič družega, nego koloni.

Po istem pisatelju izvemo dalje, da so za konzulov Postumija Albina in Servilija Priska vsi tisti osvojeni Antijati, ki so imeli svoje hiše in dedščine, ostali na svojih zemljah; niso samo obdržali posestva, katera so bili prejeli s pravico nasledstva, nego jemali so tudi v najem zemlje, ki so bile namenjene za naselbine, in odrajtovali so zanje lastnikom gotov delež plodov.

Po vsem tekstu se da posneti, da se tu govori o kolonih na delitev.

O kmetiji na privatnih posestvih se tudi govori v Katonovi razpravi o poljedelstvu ter v jednem zakonu Gajevem.

¹⁾ Dionisij Halikarnaski: Rimske starine, IX, 588.

Po nekaterih pisateljih, pred vsem po Schützu¹⁾ so se zemljišča, ki so spadala Vestalkam in Kolegijem, navadno obdelovala po kolonih na delitev.

Ta fakt ima svojo važnost, ako se upošteva goli prostor teh zemljišč.

Kolonstvo proti deležu razvilo se je najprvo na ogromnih prostorih javnih ali cesarskih. O onih, ki so ta zemljišča prvotno obdelavali, nahajamo dragocenih podatkov, bodisi v Apijanovi zgodovini, bodisi v Ciceronovih govorih.

Kakor nam svedoči Apijan (Državljanske vojske, I. 7) so se bili Rimljani navadili si prisvajati jeden del zemljišča premaganih narodov, ter so na ta del postavljali svoje nasebine. To zemljišče so po njegovi kakovosti prodajali, dajali v najem ali v obdelavanje prvemu težaku, na katerega so se namerili, proti vsakoletni tangenti v plodu, namreč od jedne desetinke za zemljo, ki je bila ugodna za sejanje, in od jedne petinke za zemlje zasajene z drugimi plodovi.²⁾

Kader se je šlo za brdske pogozdene kraje, in za črede, zahteval se je od kolona tudi sorazmeren del črede, ki prirase.

Rimljani hoteli so privabiti s temi koncesijami latinska plemena iz Italije, katera so bila znana po svoji delavnosti in zmernosti, — da bi tem potom utrdili svoj vpliv na zvonaj in ob jednem pribavili dragocenih novincev svoji vojni.

Iz tega izhaja, da so ti obdelovalci državnih posestev morali biti prosti ljudje, kajti sužnji se niso mogli sprejemati v vojno.

Torej so ti svobodni ljudje, katerim je država odstopala jeden del svojih zemljišč v začasni vžitek (da je bil začasen izhaja jasno iz celega teksta Apijanovega), proti dajatvi v natori jedne desetinke ali jedne petinke, bili pravi koloni proti deležu.

¹⁾ Schütz: Ueber den Einfluss der Vertheilung des Grundeigenthums auf das Volks- und Staatsleben, 17.

²⁾ Stari Rimljani so posebno gojili špeldo, pšenico, ječmen in proso; potem repo, redkev, česenj, mak; in za pičo živini volčjak, bob, cizaro, grah in slednjič pašno travo. Jednako, ako ne še važnejša je bila gojitev oljke in trte; prve so se sadile na obdelano zemljo, druga pa v posebnih vinogradih. Sadili so dalje smokve, jabolka, hruške in drugo ovočje ter razno drevje in grmovje za gorivo in razne potrebe. (Mommsen, Rimska zgodovina, str. 333).

Državni interesi, sklopljeni s tem naseljevanjem, razlagajo, zakaj so se jim stavili tako povoljni pogoji.

Treba torej sklepati, da so bile latinske kolonije vsaj v začetku naseljene po kolonih proti deležu.

Ali nadeje Rimljanov pokazale so se varljive. Rekel bi, da so ti naseljenci svoje pravice do vživanja prestvarili v neko vrsto lastninske pravice in dajatev, ako so jih dalje plačevali, niso več dajali kot kolonske dolžnosti, nego kot davke.¹⁾

Ta težnja pojavila se je takoj iz početka. Uže koncem drugega stoletja jemlje Servij Tulij *ager publicus* onim, kateri so si ga bili samolastno prisvojili, ter ga deli med popolne siromake. Leta 367. zahteva vnovič Spurij Cassij brezuspešno, da naj se *ager publicus* iznova porazdeli.

Sto let kasneje omejeva Licinij Stolon število oralov zemlje, ki jih sme pojedinec obdelovati na javnem svetu, in istotako tudi število glav živine, katere sme pošiljati na javne pašnike.

Zoper zlorabo v tej smeri oglašata Tiberij in Sempronij Grah. V zakonu, o katerem se je glasovalo leta 133. pr. Kr. r. na predlog Tiberija Graha, zaukazano je, da noben državljani od javnih zemljišč ne more posedovati več kot 500 oralov zemlje zase in po 250 oralov za vsacega sina. Presežek se pojedincem odvzame proti odškodbi za slučajne poboljšave. Zemljišča, katera se tem potom odvzamejo, razdele se med siromake proti dajatvi navadnih davščin.

Po smrti Grahov so bogataši zanemarjali plačevanje davščin, v katere so bili zavezani, in katere so stvarjale kriterij državne lastnine.

Posest (vživanje) prestvarja se v lastnino, to je občni pojav, kateri opažamo tudi pri drugih narodih.

Po govorih Ciceronovih je t. zv. *lex Thoria* (l. 110. pr. Kr. r.) sankcionovala to stanje stvari, oslobodivši posestva od vsake davščine prihodkov in priznavši jim vse lastnosti rimske lastnine.

V Souk-el Khmisu, na mestu nekdanje Kartagine, bil je v novejših časih odkrit nek napis, kateri nam podaja zelo zanim-

¹⁾ Laboulaye: Histoire du droit de propriété foncière en occident, str. 69—74.

ljive podatke o položaju kmeškega stanu v drugem stoletji krščanske ere.

Tu se najpreje čita neka prošnja, katero so do cesarja Kommoda odpravili delavci iz nekega njegovega posestva; za tem pride kratek odgovor vladarjev. Iz hvaležnosti ali pa zaradi koristi so vklesali delavci jedno in drugo v kamen.

Cesarsko posestvo, o katerem se govori, zove se *Saltus Burunitanus*, to posestvo je dano v zakup za pet let s posredovanjem cesarskega prokuratorja, nekega Alija Maksima. Kakor vsak najemnik poljskega posestva plačuje tudi ta človek določeno najemnino.

Toda on ne obdeluje zemlje osobno, ampak ima pod saboj delavce. In ti delavci se pritožujejo cesarju, da jih je Alij preko mere obremenil, ter da niso mogli pravice najti pri cesarjevem prokuratorji. Prošijo v smislu Hadrijanovih ustanov, da naj jim ne bi smel ni prokurator, niti zakupnik, pri katerem delajo, poviševati mero dajatev v natori (*partes agrarias*), niti zahtevati od njih, da delajo preko dolžnosti.

„Mi smo“, pravijo, „mali delavčki, kateri živimo ob potu svojega obraza, dočim je zakupnik bogat gospod, kateri se zna velikašem prikupljati z lepimi darovi, in katerega tvoji prokuratorji drugače dobro poznajo, ker mu uže večkrat zaporedoma dajejo isto zemljo v zakup. Usmili se nas torej in naredi s cesarskim ukazom, da ne bomo dolžni delati in dajati kot le toliko, kolikor je določil zakon Hadrijanov, ter da nam, tvojim delavcem, sinovom tvoje zemlje, ki nas je rodila in ki nas redi, zakupniki tvojih posestev ne bodo delali krivice.“

Kommod ugodil je njihovi prošnji. Ta prošnja ob jednom s cesarjevim odpisom je bila na tej plošči vsekana, kakor se misli, leta 181. ali 182. naše dobe

Delavci, o katerih je tu govor, niso najemniki; dajatve, katerim so obvezani, ne obstojajo v denarjih. Kar so dolžni dajati lastniku ali njegovemu zastopniku Aliju, nazivlje napis z jedne strani *partes agrariae*, a z druge strani *operae*.

Pomen izrazov je zelo jasen. *Partes agrariae*, to je tangenta od letine; nek zakon Teodozijev označuje isto stvar z besedo *agraticum* in pristavlja, da je to ono, kar se lastniku

daje za časa žetve.¹⁾ Operae pa so dnevi dela. Ti ljudje so torej obdelovalci zemlje proti delitvi plodov²⁾, in je treba razločevati je od najemnikov.

Sedaj se vpraša, li so bili ti koloni proti delitvi svobodni ljudje? Opomniti se mora, da se izraz suženj ali oproščenec v prošnji nikjer ne rabi. Kakor pravijo, so mali delavčki, vender se ne obnašajo, kakor bi se obnašali sužnji: „Mi se,“ pravijo „hranimo ob svojem potu.“ Ako bi bili sužnji, hranil bi je gospodar in bi jim ne bilo treba skrbeti za življenje svoje.

In pa, ali bi se smeli sužnji s pismom obračati do vladarja, in se tako pritoževati zoper njegove namestnike?

Dalje ni verjetno, da bi bili sužnji sami po sebi vklesali ta napis: nikakor pa ne bi bil na prošnji podpisan neki Caius Julius Salaputis, kateri je bil morda oproščen suženj rodbine Julijske. Ta človek je na videz vžival nek ugled, ker podpisuje se kot magister saltus, to je nekako zaupni človek ali ljudski načelnik, nekaj kakor načelnik te male vaške zadruge. Kar naposled prežene vsako sumnjo o svobodnem stanu teh delavcev, je okolnost da so „mnogi izmed njih rimski državljani,“³⁾ ostali pa so morda prišleci ali pa domačinci, kateri še niso dosegli rimskega državljanstva, pa so zato vender neodvisni ljudje. No, temu se ni čuditi, da so to svobodni ljudje, ko je znan način, kako so Rimljani izkoriščali neobdelane pokrajine.

Njihov položaj sličen je onemu, o katerem govori Ciceron. Med zakupnikom Alijem in med zakupnikom sicilijskih desetih Apronijem⁴⁾ opaža se frapantna sličnost — prvi povišuje partes agrariae zoper pravila Hadrijanova, a drugi zoper zakon Hieronov. Kakor Ver je Kommodov prokurator za mito dopuščal, da se je delavcem delala krivica.

Delavci Saltus Burunitanusovi pa so vender koloni, kateri obdelujejo tuja zemljišča, ako tudi brez formalne pogodbe, a vsekako svobodno in svojevolsjno.

¹⁾ Zakonik Teodozijeve, I. VII., naslov 20, zak. II.

²⁾ Tako misli Fustel de Coulanges. (Recherches sur quelques problèmes d'histoire, str. 40.)

³⁾ Drugi predal 14. vrsta: „Nonnullos cives romanos etiam virgiss et fustibus effigi iusserit.“

⁴⁾ Ciceron, Drugi govor zoper Vera, knj. III.

To je neka vrsta sinalagmatske pogodbe, ki je dobila pravni in obvezni značaj samo vsled njene izvršbe po jedni od dotičnih strank.

Občno je mišljenje, da se je v Rimljanih kolonstvo razvilo kot način izkoriščanja zasebnih imetij in da je v tej smeri doseglo pravo važnost še le ob skončanji prvega stoletja naše dobe.

Knjige, katere se pred tem časom bavijo s poljedelstvom, izvan Katonovega traktata, kolonstva niti ne omenjajo. Varon v svoji razpravi — in to je najboljše metodiško delo, kar nam jih je ohranjenih iz starega veka, — govori o vseh ostalih načinih vporabe zemlje, samo ne o kolonstvu. Kolumela, ki je živel za cesarja Klavdija, jednako o tem molči.

Vzrok temu je to, da so se v tej dobi lastniki posluževali sužnjem; rajši so imeli sužnje, ker niso bili podvrženi novačenju, ali pa ker je njih trud stal cenejši.

Zadnja leta republike je kolonstvo na delež moralo izgubiti jeden del one važnosti, katero je moralo imeti iz začetka kot način izkoriščevanja zasebnih zemljišč.

Ekonomsko življenje se je bilo preobrazilo, vrednost denarja in dragocenih kovin dosegla je v prometu čedalje večjo važnost. Kolikor se je širila vporaba zlata in srebra, toliko ugodnejše je postajalo lastnikom zahtevati mesto plodov v natori jeden del dohodkov v gotovem denarji. Sicer je začela prevladovati obrt in trgovina, dajoča zaslužek celemu sloju državljanov, kateri ni imel lastne zemlje, niti se ni bavil s poljedelstvom, ter je imel zaradi življenja kupovati poljske plodove. To je imelo dvojno posledico, da je poljedelec mogel prodajati svoje produkte, in da mu je ob jednem treba bilo se potruditi za intenzivnejšo produkcijo.

Poljedelstvo dospelo je kmalu do najvišje dovršenosti, nehale so lakote, ki so nekdam tako pogosto davile Italijo. Posestva dosegla so maksimum svoje produktivnosti, in s tem je visoko poskočila zakupnina za zemljišča.

Lastniki odrekli so se najprej sužnjem, bodi si da so to bili slabi delavci, ali da je njihovo delo postalo dražje.

Malo kasneje odpovedali so se tudi zakupnikom, ker so ti tako nazadovali in zabredli v revščino, da pogosto niso več mogli izpolnjevati svojih obvez. Začeli so se zadolževati, in

kmalu so tako zabredli v dolgove, da ni bilo več moči misliti, da se jih otresejo.

Takšen je posebno položaj zakupnikov Plinijevih. Niso se nikakor več mogli oprostiti dolgov. Gospodar bi rad temu našel odpomoči. A nikdar mu ne pade na um, starega zakupnika zamenjati z novim, ker uvideva, da bi mu ta promena slabo pomogla.

Namesto zakupnika hoče premeniti način eksploatacije in pravi: „Nočem več dajati v najem proti dohodku v denarjih, ampak proti tangenti v naravi.“ Nadeja se, da bode v delitvi plodov boljše jamstvo za svoje interese.

Vse kaže, da je Plinijev vzgled našel mnogo naslednikov, in da se je običaj kolonstva proti delitvi širil vzporedno s propadanjem zakupnikov proti gotovini.

Zanimljivo bi bilo vedeti, li se je v Katonovi dobi kolonstvo provajalo proti polovici plodov.

V §-u 137. svoje razprave izraža se Katon tako o kolonstvu proti deležu: „Vineam curandam partiario bene curet, fundum, arbustum, agrum frumentarium. Partiario foenum et pabulum quod bubus satis siet, qui illic sient. Caetera omnia pro indiviso.“ Kolonu se pušča seno in vse, kar je potrebno za hrano živalim: vsi ostali proizvodi ostanejo nerazdeljeni.

O tem, koliko pride na delež delavca in koliko na lastnika, ni nič rečenega. Treba torej sklepati, da delitev sledi po enakih tangentah.

Izhajalo bi iz tega, da je za Katonovega časa obstajalo kolonstvo na spolovino. Ravno tako sklepata Sparre in Roddbertus.¹⁾

Ruddorf²⁾ nasprotno tolmači ta pasus drugače. Po njem bi bilo treba Katonovo frazo tako popolniti: „Caetera omnia pro indiviso, donec corbi aut modio inter ipsos dividantur.“

No, nič ne dokazuje, da bi bil Katon to podrazumeval v svoji glavi.

Nekateri pisatelji pa pobijajo naše tolmačenje Katonovih besedij s historičskimi razlogi. V Egiptu pravijo, je kolon imel pravico do štirih petink plodov, na Grškem včasih do petih še-

¹⁾ Roddbertus: Zur Geschichte der agrarischen Entwicklung Roms.

²⁾ Sparre: Die Lebensfragen im Staate in Beziehung auf das Grundbesitzthum I., 200.

stink, včasih do treh četrtnik. Samo tisti delavci, ki so deloma bili prišli ob svojo svobodo, dajali so polovico plodov. Pa tudi iz Apijanovih besedij izhaja, da je delavcem v samem Rimu pripadalo devet desetink od živeža in štiri petinke od ostalih plodov, samo da so bili pri volji na mesto zasebnih zemljišč jemati kot koloni zemljišča državne lastnine.

Isti pisatelji nadaljujejo: ako se oziramo na poznejše, nam bližje dobe, nahajamo iste razloge za našo sumnjo.

In v resnici najdemo v Italiji delitev, ki je prilično jednaka oni v starem veku. V neki pogodbi z leta 869. med Valbertom, škofom Modenskim, in Ivanom, svobodnim kmetom, čitamo, da je gospodarjev dohodek določen na četrtniko debelega žita, na petinko drobnega, na petinko lanu in na polovico vina. Slično delitev najdemo tudi v drugih pokrajinah Italije.

Običaj delitve po polovicah, tako zaključujejo navedeni pisatelji, moral se je uvesti po svoji priliki še le pozneje. Beseda *medietarius*, katera pomenja tako nagradjenega delavca, ne nadomešča v praksi besede *partiaris* preje kakor še le v početku desetega stoletja. In tu, kakor povsodi gre sklepati, da je bila beseda skovana malo časa potem, ko je bil vstvarjen pojem, kateri pomenja.

Te opazke, ako tudi so deloma netočne, zde se nam vendar prav resne; in radi bi iskali kako drugo tolmačenje Katonovih besedij.

Tu se gre za kolona, kateremu lastnik izroči v obdelavanje vinograd, njive in ostalo polje. Glejmo, kaj pravi Katon: pustite mu vse, kar mu treba, da preredi živino, in ostalo delite. Blagor živine je kolonu mahom prepuščen. S tem je pojasneno, zakaj dobi lastnik tako obilen del ostalih plodov.

V svoji razpravi govori Katon o kolonstvu na delitev, a v jednom sledečih paragrafov o *politorju*: oba, pravi, dobivata kot nagrado za svoj trud jeden del letine kot dohodek.

Sedaj bi bilo važno vedeti, li sta oba delavska položaja jednaka.

Rešitev tega vprašanja zavisna je od različnega pojmovanja prirode in pravnih odnošajev kolonstva v Rimu. Oni, ki mislijo, da so „*politio*“ in „*partiatio*“ jedna in ista pogodba, primorani so izvajati, da so to (jedna in druga) neke vrste družabne po-

godbe. Kaj nam Ulpijan ne pravi (lex 52, § 2, Dig. Lib. XVII, tit. 2): *Si in coeunda societate artem operamve pollicitus est alter, veluti cum pecus in commune pasendum aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus nimirum ibi etiam culpa praestanda est.*

Poggi¹⁾, Rodbertus in Francoz Humbert²⁾ nagibljejo mišljenju, da je politor priprost dninar. Tega menenja je tudi Mommsen³⁾. Po njegovem mišljenju ni mogoče domnevati, da se je Katon v dveh nasledujočih paragrafih poslužil različnih izrazov, da označi jedno in isto pogodbo in jedne in iste vrste kolona. Prilicnejše se mu zdi verovati, da je v §-u 137. latinski pisatelj hotel primerjati položaj parcijarija s položajem politorjevim, katerega v §-u 5. nazivlje „plačanca, delavca, ki dela po pogodbi.“

Tudi mi bi pritrdili v to tolmačenje.

Komur je *partarius* in *politor* jedno in isto, ta se nahaja v očitni zadregi, kader hoče Katonov tekst pretolmačiti v celoti.

Ta nam pravi: „Kjer je kraj rodoviten, tam se jemlje osma košarica; kjer je slabši, jemlje sedma; in kjer je še slabša, šesta.“

Kateri del je torej pripadal kmetu in kateri gospodarju? Tega nam Katon ne pove.

Nekateri pisatelji, med njimi Otton in Bertagnolli, trudili so se, da bi dokazali, da je del dohodka, o katerem govori Katon, pripadal najemodajalcu in ne obdelovalcu. Otton piše: „*Societas fructuum coita est ut sex, puta partes politor haberet unam dominus ut sit cum censuariis.*“

Toda njegova izvajanja oslanjajo se na tako samovoljne argumente, da jih je res vredno premotriti. Bertagnolli pravi, da kdor bi rad obdelovalcu namenil tako malen del dohodkov, ni nikdar proučil kolonstva na delež v praksi. Da bi videl naše današnje kolone na spopolovino, kako vborno životarijo porabeči polovico letine, pa se še zadolžujejo, preveril bi se lahko, da bi devetinka, osminka ali šestinka plodov staroveškega kolona ne rešila pogibelji.

1) Cenni storici delle leggi sull' agricoltura, I. 211.

2) Dictionnaire des antiquités grecques et latines au mot *Colonus*.

3) Mommsen, Römische Geschichte, IV 113–119.

Ciceron tožil je Vera, ker je drl obdelovalce javnih zemljišč v Siciliji. Ti obdelovalci morali so dajati po desetinko od žita, in po petinko od sadja: jemala se jim je četrtnina, tretjina ali več. Ciceron je opomnil senatorje, da naj pazijo, da tem delavcem vsaj ostane, s čemer se prerede: „Ut sibi ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint.“

Bertagnolli utemeljeno priznava, da ne nahaja dovoljnega pojasnila načelu, da je v starem veku zemlja mnogo bolj rodila, nego rodi danes. Okolnost, da so v prvih časih njive bile mnogo bolj rodovitne nego v naših časih, se mu ne zdi primerljiva z znanim bičem, za katerim so takrat narodi tako pogosto stradali, ki nam pa je sedaj znan samo po imenu: z lakoto.

Iz vseh teh razlogov dodaje omenjeni pisatelj: „Jo credo quindi fermamente, che la quota enunciata da Catone sia stata quella del proprietario, e che il resto dei grani, dell'orzo e delle fave fosse riservato alla famiglia colonica.“

Opira se na to, da je v Egiptu in na Grškem dohodek gospodarjev bil vedno manji kot oni kolona, in da razni starinski teksti dokazujejo, da je bilo tudi v Italiji tako.

To je preumetno. Navedeni razlogi bi imeli smisla samo tedaj, ako bi se dokazalo, kar se dokazati ne more, da bi namreč položaj politorjev identičen bil s položajem partijarijevim.

Še jeden ugovor nam ostaja in sicer glavni: kako se more domnevati in opravičevati, da je gospodarjev delež dohodkov bil tem manji, kolikor rodovitnejše so bile zemlje? Ako se jemlje ozir na današnje ekonomsko stanje, je ta opazka v resnici krepka, ali njena važnost vpada znatno, ako pregledamo društvene okolnosti za časa Katonovega.

Lastniki, kateri so odstopali zemljišča v obdelovanje, niso mogli podvzematati spekulacij. Obstajale so samo tri klase trositeljev: veliki posestnik, kateri je dajal v zakup zemljišča, mali posestnik, kateri jih je obdeloval sam samcat, in delavec, kateri je delal na tuji zemlji. Slednja dva pridelavala sta, kolikor jima je bilo treba za svojo potrebo in torej niso kupovali živeža. Samo prvemu ga je bilo treba pribavljati. No, on si ga je tako pribavljal: kader je odstopil obdelovalcu svoje zemljišče, zahteval je od njega jeden del letine kot dohodek; toda iskal bi več, nego

toliko, kolikor je potreboval zase in svojo rodbino; v tem slučaju, kam bi se deval prebitek? Bi li našel kupca? To je težko verovati, ker ni bilo takrat ni trgovca, niti obrtnika. Ni torej nemogoče misliti, da je v gotovem slučaju vrednost gospodarjevega deleža dohodkov mogla izgubiti svojo ceno baš vsled večje produktivnosti zemljišča.

No vender vsi ti razlogi ne morejo pojasniti protislovnega fakta, da je določeni dohodek gospodarjev mogel biti tem manjši, kolikor so zemlje bile rodovitnejše.

Mogoče, da je rodovitnost zemljišča bolj bila zavisna od kmetovega dela, nego li od svoje notranje vrednosti? V tem slučaju bi se moglo umeti, zakaj se kolonovo delo obilnejše poplačuje, a to bi se ne dalo opravičevati v nasprotnem slučaju, kader je zemlja bila rodovitna sama po sebi, in kader se je z enakim trudom prišlo do neprimerno boljših rezultatov.

Naj je bilo kakor koli, koloni na delež ostali so navezani na zemljišče in malo po malem padli so v neko vrsto odvisnosti nasproti lastniku.

Plinij, kateri razpravlja, kako je zakupnika zamenjati z deležnim kolonom, takoj po tem dodaja nekaj, kar zasluži, da se zabeleži. „Kader bodem to storil, bodem moral na teh zemljiščih namestiti nekoliko sužnjev, da bi obdelovalce primoral, da delajo, in pa da bi vodili račune o dohodkih iz zemljišč in da bi jih nadzorovali.“ To pomeni, da hoče Plinij na ravno istih zemljiščih, katera hoče v naprej obdelovati s pomočjo deležnih kolonov, imeti villicus-a, actorja procurator-ja, sploh jednega svojih slug; kajti domača družina, ki so se tako nazivali, bili so vedno sužnji, in ti sužnji so imeli nalog nadzorovati svobodne obdelovalce zemljišč.

Jasno je torej, da pada kolon v neko podložno stanje, v stan podanika, sluge, tudi ako je obdržal naslov svobodnega človeka in rimskega državljana. Podložen je ne samo gospodarju, nego tudi samim sužnjem gospodarjevim: to pa privaja neposredno v sužnost.

Zajedno s kolonom pada v to stanje podložnosti tudi zemljiščni zakupnik.

Nemožnost izplačevanja svojih obvez ga veže kakor sužnja na zakupljeno zemljišče. Od časa do časa zarubi mu lastnik dotično letino¹⁾ in včasih pušča karkoli iz milosti.²⁾

Ako hoče zapustiti zemljišče, mora pustiti kaj v zastavo. Najpogostejše ostajal je zakupnik prikovan na zemljišče, to se pravi na svojega gospodarja, prav tako kakor dolžnik na svojega upnika.

Ta položaj se ne opazuje samo v Italiji. Varon ga omenja tudi v drugih krajih. On navaja Ilirijo, Azijo, Misir; in mogla bi se še dodati Galija, kjer je to stanje obstajalo tudi pred rimsko okupacijo.

Ti zadolženi zakupniki so padali v vedno večjo zavisnost od zemljiščnih lastnikov, niti se niso mogli odkrižati zemlje, katero so obdelovali. Tako priraste kmalu popolnoma in se pri prenosu lastninske pravice z jedne osebe na drugo prične rabiti klavzula „Z zaostanki zakupnikov.“ Tako se je posebno postopalo tudi v prodajnih pogodbah.

In tako padeta zakupnik, kakor deležni kolon lastnikom zemljišč v telesno robstvo.

V tretjem stoletju bližalo se je rimsko cesarstvo hitro svojemu propadu, vse njegove podstave, s katerih je nekdanj svet pretresalo, so bile izpodkopane ter so se začele rušiti v temeljih.

Od zvnaj so je obkolili barbari, kateri so navalili na meje; znotraj se množe zarote. Po mestih je zavladala razsipnost, skrajna korupcija; na deželi golo siromaštvo.

Sodniki obrnejo hrbet sodnici, obrtniki obrtu, poljedelci plugu in motiki; nastopa občni razpad. Ogromno cesarstvo umira gladú. V tem trenutku se z ukazi stvarjajo stanovi. Zakon skuplja ljudi v gotove klase pod državnim nadzorstvom.

Zemljiško robstvo je posledica tega sistema. Obdelovalec zemlje, po zakonu prikovan k zemlji, zanima državo iz dvojnega vida: 1. obdeloval bode zapuščena in opustošena zemljišča; 2. plačeval bode t. zv. *capitatio*, katere so bili meščanski delavci oproščeni.

¹⁾ Plinij, III, 19. „Sed haec felicitas terrae imbecillis cultoribus fatigatur: nam possesson prior saepius vendidit pignora.“

²⁾ Plinij, IX, 27.: „Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones reliqua creverunt.“

Ta kolon je prikovan k zemlji, katere ne more zapustiti; a v državljanskem obziru je svoboden, zamore biti lastnik, vršiti jus commercii in jus connubii, sklepati justae nuptiae, toda nima pravice odstopati drugemu svojega imetja po prodaji ali na drug način.

Vender, akoravno je ta kmet po državljanskem pravu svoboden, načela tega prava gledé na njega ne obveljajo: sin kmetice in svobodnega delavca postane kmet ali kolon, akoravno bi po državljanskem pravu moral biti svoboden, ker so bile med njegovimi roditelji justae nuptiae.

To administrativno robovanje je torej trdo prikovalo k zemlji delavca, kateri jo je obdeloval, bil li zakupnik ali deležni kolon. Z dnem, ko so te naredbe stopile v moč, je tisti, kateri se je bil poprijel obdelovanja kakega zemljišča proti gotovemu deležu plodov, ostal privezan k tistemu zemljišču ter ga ni mogel več zapustiti. Deca iz njega porojena bode ravno tako k zemljišču pritrjena, živeli in umrli bodo na tem imetju. Takovi odnošaji trajajo dolgo in segajo daleč v srednji vek.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Zdražitelj izvršilno prodanega zemljišča zavezan je, plačati od tega zemljišča pripadajoče cesarske davke in njim jednake javne davščine, kateri dotečejo v plačilo po zdražbenem dnevu, to je po dnevu javne dražbe; nasprotno varuje se mu gledé onega kvotnega dela kateri zadeva dobo do dneva javne dražbe, regresna pravica na izkupilo na ta način, da sme zahtevati povračilo tega zneska.

(Iz knjige judikatov c. kr. najvišjega sodišča št. 127. pleniss. sklep z dne 18. septembra 1894. l., št. 8046.)

V izvršilni zadevi upnika A proti dolžniku B odobrila je prva in druga instanca o priliki, ko sta dovolili in razpisali izvršilno dražbo dolžnikovega zemljišča, med drugimi tudi dražbeni